

Uitwerking kerndoel 12 Nederlandse taal

Tussendoelen en leerlijnen Nederlandse taal

Primair onderwijs

In samenwerking met het expertisecentrum Nederlands

Enschede, 1 juni 2006

De school streeft ernaar dat het onderwijs zo wordt ingericht dat kinderen:

- **kennis en inzicht verwerven,**
- **vaardigheden ontwikkelen,**
- **houdingen ontwikkelen, met betrekking tot:** woordenschatontwikkeling

KERNDOEL	Omschrijving:	Toelichting:
	Kerndoel 12 De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder 'woordenschat' vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken.	Bij dit kerndoel gaat het erom dat leerlingen: <ul style="list-style-type: none"> - een ruime receptieve en productieve woordkennis verwerven - strategieën verwerven om de betekenis van woorden af te leiden uit de context - strategieën verwerven om de betekenis van woorden te onthouden - reflecteren op hun eigen woordenschatontwikkeling <p>Een ruime woordenschat is belangrijk voor alle taalvaardigheden. Bij woordenschat onderscheiden we ook metatagische begripsvorming. Hierbij gaat het om het leren hanteren van begrippen die het mogelijk maken over taal te denken en te spreken en die nodig zijn bij het onderwijs in mondelinge en schriftelijke vaardigheden.</p>

	Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
INHOUD	<p>- <i>Woordenschat:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> . beheersen van een basiswoordenschat . conceptuele netwerken ervaringsgericht uitbreiden . nieuwe woordbetekenissen uit verhalen afleiden . woorden actief leren gebruiken . onderscheid tussen vorm- en betekenisaspecten van woorden . reflectie op woordbetekenissen 	<p>- <i>Woordenschat:</i></p> <p>als groep 1/2 +</p> <ul style="list-style-type: none"> . eigen woordenschat opbouwen . doelgericht in en buiten de klas nieuwe woorden afleiden . toepassen van strategieën voor het afleiden van woorden . betekenisrelaties die woorden kunnen hebben, zoals onderschikking, bovenschikking, tegenstelling, synoniem . uitbreiden van conceptuele netwerken, zodat diepe woordbetekenissen ontstaan . interpreteren van eenvoudig figuurlijk taalgebruik . strategieën toepassen voor het afleiden van de betekenis van woorden uit de tekst 	<p>- <i>Woordenschat:</i></p> <p>als groep 3/4 +</p> <ul style="list-style-type: none"> . onderscheiden van woordsoorten . figuurlijk taalgebruik interpreteren . de principes van verbuiging en vervoeging van woorden . signaleren van onbekende woorden . strategieën toepassen voor het afleiden van de betekenis van woorden uit de tekst . weten dat woorden onderschikkende en bovenschikkende betekenisrelaties kunnen hebben . weten dat woordparen betekenisrelaties kunnen hebben, zoals tegenstelling en synoniem . woorden opzoeken in naslagwerken 	<p>- <i>Woordenschat:</i></p> <p>als groep 5/6 +</p> <ul style="list-style-type: none"> . zelfstandig uitbreiden van woordenschat . zelf betekenisrelaties tussen woorden leggen . woorden buiten de context definiëren . toepassen van figuratief taalgebruik . zelf figuurlijk taalgebruik toepassen . zelfstandig nieuwe woordbetekenissen afleiden en onthouden . positieve houding ten aanzien van het leren van woorden

Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
<p>- (Meta)talige begrippen: . betekenis van begrippen voor beginnende geletterdheid: <i>voor, achter, boven, onder, beneden, links, rechts, begin, midden, eind, letter, klank, woord, verhaal, lezen, schrijven</i> Deze begrippen moeten in relatie gezien worden met de voorgaande kerndoelen en in een juiste context aangeboden worden aan leerlingen. We behandelen ze daarom niet als doel op zichzelf in dit kerndoel over woordenschat.</p>	<p>- (Meta)talige begrippen: als groep 1/2 + <i>lettergreep, punt, komma, uitroepetekens, vraagteken, aanhalingstekens, bladzijde, woord, zin, hoofdletter, uitspraak, titel, tekst, hoofdstuk, regel</i> Deze begrippen moeten in relatie gezien worden met de voorgaande kerndoelen en in een juiste context aangeboden worden aan leerlingen. We behandelen ze daarom niet als doel op zichzelf in dit kerndoel over woordenschat.</p> <p><i>De woordenschat van de kinderen breidt zich uit (kwantiteit) en de woordkennis wordt dieper (kwaliteit), ook van woorden die ze al eerder verworven hadden. Kinderen leren steeds meer betekenisaspecten van een woord kennen, kennen betekenisverschillen van woorden die op elkaar lijken, begrijpen én gebruiken woorden in nieuwe situaties.</i></p>	<p>(woordenboek, encyclopedie)</p> <p>- (Meta)talige begrippen: als groep 3/4 + <i>dubbele punt, lettertypen, trema, accenten, alinea, kopjes, spelling, enkelvoud, meervoud, tegenwoordige tijd, verleden tijd, hele werkwoord (infinitief), (voltooid) deelwoord, standpunt, argument, feit, mening, tekstsoort, aanduidingen voor tekstsoorten en genres, aanduidingen voor gespreksvormen, betekenis, symbool, signaal, synoniem, context, woordvorm, woorddeel, samengesteld, voorvoegsel, achtervoegsel, woordsoort, letterlijk en figuurlijk taalgebruik, uitdrukking, spreekwoord, gezegde</i> Deze begrippen moeten in relatie gezien worden met de voorgaande kerndoelen en in een juiste context aangeboden worden aan leerlingen. We behandelen ze daarom niet als doel op zichzelf in dit kerndoel over woordenschat.</p> <p><i>De woordenschat van de kinderen breidt zich uit en de woordkennis wordt dieper, ook van woorden die ze al eerder verworven hadden. Kinderen leren steeds meer betekenisaspecten van een woord kennen, kennen betekenisverschillen van woorden die op elkaar lijken, begrijpen én gebruiken woorden in nieuwe situaties.</i></p>	<p>- (Meta)talige begrippen: als groep 5/6 + <i>puntkomma, paragraaf, articulatie, klemtoon, intonatie, spreekpauze, homoniem, vakjargon, moedertaal, tweede taal, vreemde taal, standaardtaal, dialect, meertalig, formeel en informeel taalgebruik,</i> Deze begrippen moeten in relatie gezien worden met de voorgaande kerndoelen en in een juiste context aangeboden worden aan leerlingen. We behandelen ze daarom niet als doel op zichzelf in dit kerndoel over woordenschat.</p> <p><i>De woordenschat van de kinderen breidt zich uit en de woordkennis wordt dieper, ook van woorden die ze al eerder verworven hadden. Kinderen leren steeds meer betekenisaspecten van een woord kennen, kennen betekenisverschillen van woorden die op elkaar lijken, begrijpen én gebruiken woorden in nieuwe situaties. Het accent verschuift naar het leren leren van woorden.</i></p>

	Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
ACTIVITEITEN	<p>Wat doen de kinderen?</p> <ul style="list-style-type: none"> - De kinderen helpen mee met de inrichting van de leeromgeving. Ze nemen bijvoorbeeld materialen mee voor de thematafel. - Ze maken bij een thema een gezamenlijke woordmuur. - Ze doen mee aan een voorleesactiviteit en leren daarbij nieuwe woorden. - Ze verkennen de wereld door te observeren en te experimenteren. Ze bespreken hun ontdekkingen en leren er zodoende woorden bij. - Ze doen oefeningen met nieuwe woorden, bv. het groeperen van woorden in een beeldwoordenweb. - Ze gebruiken de nieuwe woorden in betekenisvolle taalactiviteiten, bv. bij het naspelen van het voorgelezen verhaal aan de verteltafel of bij het ordenen van de voorwerpen op de thematafel waarbij ze toelichten wat bij elkaar hoort en waarom. - Ze gebruiken de nieuwe woorden in woordspelletjes, zoals het maken en spelen van een memoryspel of het uitbeelden en raden van woorden. - Ze bespreken onder begeleiding van de leerkracht met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen. - Ze wisselen van gedachten over woorden: over zelfverzonnen woorden, 'mooie' en 'lelijke' woorden 	<p>Wat doen de kinderen?</p> <p>Als groep 1/2 +</p> <ul style="list-style-type: none"> - De kinderen maken woordenschema's die relaties tussen woorden visueel weergeven, zoals een woordenweb of een kenmerkenmatrix. Hiermee worden de betekenisrelaties tussen woorden duidelijk. - Ze ontwikkelen samen een klassenwoordenboek en/of maken een persoonlijk woordenboek. - Ze gebruiken de nieuwe woorden ook in schriftelijke woordspelletjes. Ze maken bijvoorbeeld woordkaartjes en spelen ermee (op een woordkaartje staat op de ene kant een woord en op de andere kant een definitie of plaatje). Bij het spelen met woordkaartjes kun je werken aan de receptieve verwerving (betekenis bij een woord geven) en aan de productieve verwerving (woord bij betekenis geven). - Ze passen tijdens het lezen, onder begeleiding, strategieën toe voor het afleiden van woordbetekenissen: <ul style="list-style-type: none"> . gebruik maken van contextinformatie en/of illustraties uit het boek . gebruik maken van woordvorm: van eenvoudige samengestelde woorden (bv. stoomboot) aangeven uit welke woorden ze bestaan 	<p>Wat doen de kinderen?</p> <p>Als groep 3/4 +</p> <ul style="list-style-type: none"> - De kinderen verwerven ook nieuwe woorden tijdens de zaakvakken door het doen van experimenten en het lezen van en praten over teksten. - Ze gebruiken de nieuwe woorden in andere situaties. - Ze bespreken met de leraar en met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen. - Ze maken zelf nieuwe woorden verbuigen, bijvoorbeeld: een zelfstandig naamwoord door het achtervoegsel –ing of –aar achter de stam van een werkwoord te zetten (wandelen, wandeling, wandelaar). - Ze passen zelfstandig strategieën toe voor het afleiden en onthouden van de betekenis van nieuwe woorden tijdens het lezen en luisteren: <ul style="list-style-type: none"> . gebruik maken van contextinformatie . het analyseren van woorddelen, zoals bij: samengestelde woorden (bv. landbouw), voorvoegsels (anti-, super-, pre-), verbuigingen (enkelvoud/meervoud, mannelijk/vrouwelijk), woordsoortverandering (-loos, -ing, -sel, -baar), verkleinwoorden . een woordenboek gebruiken, hulp vragen aan een klasgenoot of aan de leerkracht 	<p>Wat doen de kinderen?</p> <p>Als groep 5/6 +</p> <ul style="list-style-type: none"> - De kinderen leren steeds beter om de betekenis van onbekende woorden en figuurlijk taalgebruik te analyseren en op te zoeken en de woorden vervolgens zelf in nieuwe situaties toe te passen. - Ze definiëren de betekenis van woorden op verschillende manieren: het aangeven van verwante begrippen (synoniemen), ondergeschikte en bovengeschikte begrippen, een associatienetwerk van begrippen, het aanduiden van letterlijke en figuurlijke betekenis, toelichten van de betekenis in de eigen context. - Ze wisselen van gedachten over woorden en het woordgebruik in verschillende contexten (formele en informele situaties; spreektaal en schrijftaal)

	Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
ACTIVITEITEN	<p>Wat doet de leraar?</p> <ul style="list-style-type: none"> - De leraar creëert, samen met de kinderen, een rijke leeromgeving waarin nieuwe woorden gevisualiseerd worden en herhaaldelijk onder de aandacht van de kinderen gebracht worden: <ul style="list-style-type: none"> o gevarieerd aanbod van boeken, passend bij het thema o materialen in hoeken waarmee kinderen concrete ervaringen op kunnen doen rond het thema en de woorden o thematafel met concrete materialen o woordmuur met woorden, illustraties en teksten van de kinderen - Hij ordent met de kinderen de woorden op de woordmuur (categoriseren). - Hij selecteert doelwoorden waarvan de betekenis voor kinderen relevant is. (Hij hanteert daarbij de criteria nut, frequentie en pregnante context). - Hij leert de woorden en hun betekenissen volgens de viertakt: voorbereiden, semantiseren (uitleg van betekenis), consolideren (inoefenen), controleren. - <u>Vorbewerken:</u> Hij creëert een context voor de aan te leren woorden. Hij biedt nieuwe woorden aan in clusters: de woorden hebben met elkaar te maken 	<p>Wat doet de leraar?</p> <p>Als groep 1/2 +</p> <ul style="list-style-type: none"> - De leraar richt de leeromgeving tevens in met: <ul style="list-style-type: none"> o woordenboeken o klassenwoordenboek met eigen woorden van de kinderen - Hij zorgt voor mondelinge én schriftelijke woordspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), bv. het naspelen van het verhaal aan de verteltafel of een schrijfactiviteit n.a.v. het verhaal. - Hij geeft instructie in strategieën voor het afleiden en onthouden van woordbetekenissen. - Hij begeleidt kinderen bij het inzetten van de strategieën. 	<p>Wat doet de leraar?</p> <p>Als groep 3/4 +</p> <ul style="list-style-type: none"> - De leraar selecteert doelwoorden bij een thema en/of bij elke les uit de zaakvakmethode. - Hij biedt de nieuwe woorden aan in betekenisvolle contexten en/of creëert ervaringscontexten bij een zaakvakles waarin de kinderen op concrete wijze kennismaken met het onderwerp van de les door te doen, te kijken en/of te luisteren (doen een ontdekactiviteit). - Hij creëert toepassingsactiviteiten waarin kinderen geleerde kennis toepassen en de nieuwe woorden gebruiken, bv. het houden van een presentatie. - Hij leert kinderen strategieën te gebruiken om de betekenis van nieuwe woorden af te leiden. 	<p>Wat doet de leraar?</p> <p>Als groep 5/6</p> <ul style="list-style-type: none"> - De leraar selecteert ook doelwoorden uit niet-schoolse bronnen: internet, tv, krant, contexten uit het leven van de kinderen (bijvoorbeeld sport, hobby's)

Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
<p>Hij biedt nieuwe woorden aan in betekenisvolle contexten, zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ voorleesactiviteiten, waarbij hij eenzelfde verhaal herhaald interactief voorleest en gerichte introductie- en verwerkingsactiviteiten met de kinderen uitvoert die bijdragen aan de receptieve en productieve beheersing van nieuwe woorden; ○ ontdekactiviteiten, waarbij hij met een kleine groep een stukje van de wereld verkent en ontdekkingen bespreekt; ondersteunt de kinderen bij het structureren en verwoorden van de ontdekkingen die ze doen; hij fungeert daarbij als model en verwoordt wat hij ziet en denkt, vraagt zichzelf hardop dingen af en nodigt de kinderen uit om dat ook te doen; bij het verwoorden van de ontdekkingen gebruikt hij nieuwe woorden en zorgt ervoor dat de betekenis van de woorden duidelijk is <ul style="list-style-type: none"> - <u>Semantiseren</u>: - Hij semantiseert nieuwe woorden met behulp van de drie 'uitjes': uitbeelden (gebaren, aanwijzen, voordoen, uitspelen, laten ervaren), uitleggen (vertellen, verduidelijken), uitbreiden (koppelen aan andere woorden die betekenisverbindingen hebben met 			

Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
<p>het woord). Hij maakt woordbetekenissen zichtbaar met behulp van een concreet plaatje, voorwerp of een situatie, én verwoordt ze én legt betekenissen met andere uitbreidingswoorden. Hij noemt de woorden vaak.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>Consolideren:</u> - Ten behoeve van de consolidatie organiseert de leraar activiteiten waarbij de kinderen gericht met de nieuwe woorden en hun betekenis oefenen, bv. een nieuw woord in een zin gebruiken of woorden groeperen in een woordenweb, woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), naspelen van het verhaal aan de vertelafel of het voeren van een gesprek n.a.v. een interessant experiment. Hij zorgt er bij de consolidatie-activiteiten voor dat hij nieuwe woorden in verschillende contexten laat terugkomen, zodat kinderen er veel en gevarieerd mee kunnen oefenen. - Hij praat met de kinderen, individueel of in een kleine groep, over woorden en onderhandelt met de kinderen over de betekenis van woorden. - Hij laat de kinderen reflecteren op de woordenschatactiviteiten en op woorden. - <u>Controleren:</u> - Om te controleren of de kinderen 			

	Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
	<p>woorden en hun betekenis na verloop van tijd ook inderdaad kennen voert hij tussentijdse observaties uit en geeft hij controle-opdrachten, en noteert hij of kinderen de doelwoorden receptief dan wel productief beheersen. Op basis hiervan biedt hij nieuwe activiteiten aan.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hij evalueert het woordleerproces tussentijds en aan het eind van een thema en plant zonodig extra woordschatactiviteiten. 			
DOORKIJKJES				
DOORKLIC BIJ BEGRIPPEN				

	Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8